

5. lecke

A gazdaságpolitika információs alapjai

A leckéhez felhasználható kötelező irodalom: jelen távoktatási anyag, továbbá: Bod Péter Ákos (2006): Bevezetés a gazdaságpolitikába. AULA Kiadó, Budapest, 2006. 6. fejezet.

Az 1. leckében az alábbi kérdésekre kap választ:

- Miért kell az államnak (kormánynak) gyűjteni az adatokat?
- Milyen természetű adatok vannak?
- A nemzetgazdasági adatok összefüggő rendszerének milyen elemei vannak, s mi jellemzi ezeket?

Követelmények

Ön akkor sajátította el sikeresen a tananyagot, ha

- indokolni tudja, miért van szüksége az államnak a statisztikai adatokra
- meg tudja nevezni a statisztikai adatok használhatóságának korlátait
- fel tudja sorolni a nemzetgazdasági adatok összefüggő rendszerének elemeit
- be tudja mutatni – korábbi tanulmányai alapján – a nemzeti számlák rendszerét
- ismeri a kormányzati pénzügyi statisztikák jellemzőit
- megtanulja a nemzetközi fizetési mérleg elemeit és a monetáris mutatókat
- tisztázza önmaga számára a konjunktúramutatók fontosságát
- mérlegeli a társadalmi jelzőszámok szerepét a gazdaságpolitikai döntésekben

A 1. lecke alapfogalmai:

- Kormányzati pénzügyi statisztikák
- rezidens
- Kormányzati Funkciók Osztályozása (COFOG)
- konjunktúra-mutatók
- Konjunktúra tesztek
- Társadalmi jelzőszámok
- Harmonizált fogyasztói árindex (HICP)
- maginfláció

1. Az állam, a kormány statisztikai, gazdasági adatforrásainak jellemzői - bevezetés

Tevékenység: gondolkodjon el arról, hogy a mindenkori kormány tisztségviselőinek intellektuális szintje, műveltsége befolyásolja-e a gazdaságpolitikai döntéseket?

Az állam, akár egy üzleti vállalkozás gyűjti az adatokat.

Sajátossága: 1. alkotmányos szabályok szerint

2. közvélemény nyilvánossága előtt

- nagyfokú szabályozottság és
- transzparencia (átláthatóság) jellemzi

Mivel a jövőt kívánja a gazdaságpolitika befolyásolni, az egész nemzetgazdaságról, külvilágról jövőre vonatkozó ismeretek, adatok, statisztikák is kellenek (az adatok csak a múltból jöhetnek).

Van:

- nem rendszerezett információ, intuíción alapuló ismeret, egyéni ismeret
- tényadatok, statisztikák, jelentések

Gazdaságstatisztikák tényállapotot írnak le, sosem teljes körűek, sosem megbízhatóak.

2. Nemzetgazdasági adatok összefüggő rendszere

Tevékenység: tanulja meg a nemzetgazdasági adatok összefüggő rendszerének elemeit (a számozott fejezetek címeit!)

Az egyes fejezeteket a szokásos módon, a lényegét felismerve, az alapfogalmakat tisztázva – nem magolva – tanulja meg.

Elemei:

1. Nemzeti számlák
2. Kormányzati Pénzügyi Statisztikák
3. Fizetési mérleg- és monetáris statisztikák
4. Konjunktúra-mutatók
5. Társadalmi indikátorok

1. A nemzeti számlák rendszere

Nemzeti számlák:

- a termelést, jövedelmeket, fogyasztást, felhalmozást írják le
- összefüggő, áttekinthető rendszer

Van:

1. Nemzeti Számlák Rendszere – SNA (System of National Accounts)
2. Európai Unióra adaptált számlarendszer – ESA (European System of Accounts)

2. Kormányzati Pénzügyi Statisztikák – GFS

Nemzetközi Valutaalap készíti

A rendszer osztályozza a gazdaság szereplőit:

1. Nem pénzügyi vállalatok
2. Pénzügyi vállalatok
3. Háztartások
4. Kormányzat
5. Háztartásokat segítő non-profit intézmények
6. Külföld

Gazdaságpolitikai rendeltetés és gazdaságpolitikai befolyásolhatóság szerint:

- a vállalatok **profitmaximalizálók**

- háztartások **haszonmaximalizálók**
- kormány – **közjót** szolgál
- nem nyereségetvű intézmény – **jóléti feladatokkal bír**

Van:

- országban lakó (**rezidens**, életvitel szerűen az országban él), egyszóval:
belföldi
- külföldi

Belföldi szektor

1. Vállalatok:

- jogi személyiségű vállalkozás
- jogi személyiség nélküli gazdasági társaság
(kivétel: főtevékenységként pénzügyi tevékenységű vállalat)
- non-profit intézmény (piaci, árbevételből)

2. Pénzügyi vállalatok:

MNB, kereskedelmi bankok, szakosított pénzintézetek (biztosítók, pénztárak, befektetési alapkezelők, értékpapír-kereskedők)

3. Államháztartás

- központi és helyi önkormányzatok (kötségvetési rend szerint gazdálkodik)
- elkülönített állami pénzalapok
- társadalombiztosítás pénzügyi alapjai
- privatizációs szervezet
- non-profit intézmény (kötségvetésüket az állami költségvetésből szerzik)

4. Háztartások: családok, személyi jövedelemadó szerint adózó vállalatok, saját fogyasztásra termelő háztartások, tulajdonos által lakott lakás nyújtotta szolgáltatás)

5. Háztartást segítő non-profit intézmények
(bevétel többsége magán forrás)

Kérdés: mely szervezetek tartoznak az államháztartáshoz?

(Vannak részben piaci magán, részben állami stb.)

1. Van-e döntési önállósága, vállallnak-e kötelezettséget?

Ha nem rendelkezik döntéshozatali autonómiával az irányítást gyakorlóhoz kell sorolni.

2. Ki gyakorolja a tulajdonosi jogokat?

Benne: vezető kiválasztás, a szervezet stratégiájának meghatározása. Állam 50% alatti részesedésnél is döntő lehet.

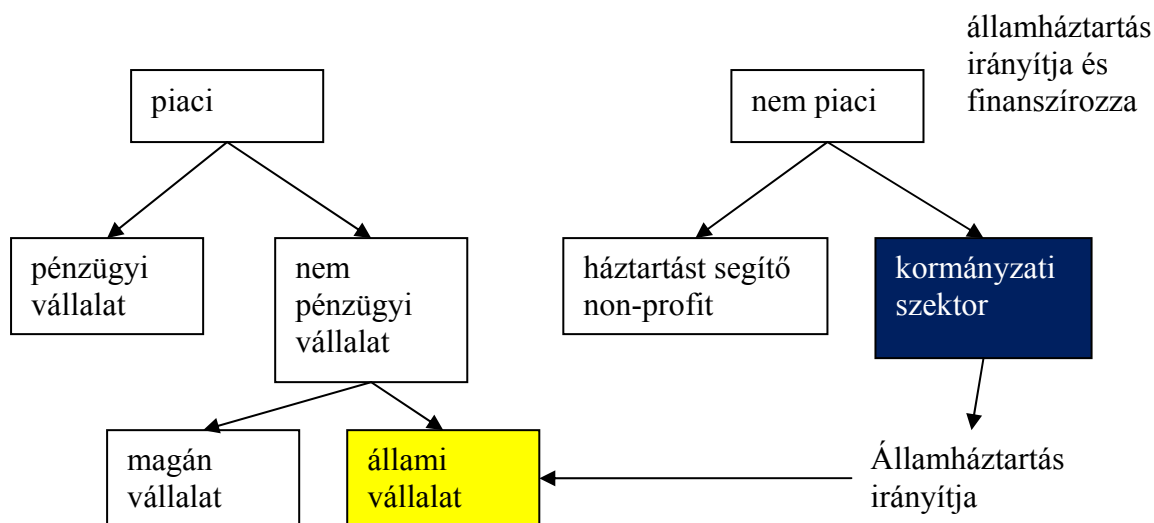
3. Piaci vagy nem piaci jövedelemből tartja fenn magát

50 % felett piaci (ha saját értékesítésből tartja fenn magát)

Nem piaci:

- non-profit intézmény (háztartást segítő)
- ha a jövedelem nagyobb része állami
(kormányzati szektor)

Kötségvetési egy szervezet, ha mindkét szempont szerint állami (állami non-profit, 50% felett állami a költségvetés).

Szervezetek szektor szerinti besorolása
5-1. ábra

Vállalatok + pénzügyi vállalatok = 1. Külföldi tulajdonú (Jegyzett tőkéje 50% feletti) és 2. Hazai tulajdonú.

Gazdaságpolitikailag fontos:

a gazdaság mekkora hányada áll a kormány pénzügyi vagy stratégiai befolyása alatt?

- magán – hazai
– külföldi
- civil szervezetek

SNA-rendszer ágazati csoportosítása:

1. Mezőgazdaság
2. Halászat
3. Bányászat
4. Feldolgozó ipar
5. Építőipar
6. Szolgáltatás

Az ország területén keletkezett új érték (hozzáadott érték)

1. Bruttó hazai termék = GDP
2. GNP – Bruttó nemzeti termék (az ország rezidenseihez tartozó jövedelem)
GNI – GNP-től némileg különbözik
GNI 6-8 %-kal kisebb a GDP-nél (Magyarországon)
(EU a GNI-ra veti ki a hozzájárulást)

A folyamatok és állományok számbavételekor az **érvényes piaci ár** szerint számolunk.

Állami szolgáltatás ráfordítás költség szerint (honvédelem, közoktatás).

Számbavétel formái:

1. Eredménysszámítás (gazdaságpolitikának hasznosabb). A számbavétel akkor, amikor megtörtént a honvédelmi, a közoktatási kiadás stb.
2. Pénzforgalmi számlázat – amikor pénzügyileg ellentételezik.

Kormányzati pénzügyi statisztika

Az államháztartás, a költségvetési politika igényeit elégíti ki.

- IMF dolgozta ki (összehasonlítható)
- A GFS-módszer szerint szinkronba hozható a SNA-val

Cél: áttekinthető képet adjon a közpénzek felhasználásáról

1. ország költségvetéséről
2. költségvetésen kívüli alapokról
3. regionális és helyi önkormányzatok költségvetéséről
4. társadalombiztosítási alapokról
5. kvázi-fiskális tevékenységekről

Ez utóbbi a nem kormányzati szervezet által végzett, de a kormány által elrendelt, finanszírozott tevékenység. Pl. 1. a Központi Bank, az állami tulajdonú kereskedelmi bank által piacinál kedvezőbb hitelnyújtás (akár a szubvenció), 2. a banki támogatás (adózők költsége) a közvetlen fiskális kiadást helyettesíti.

Demokráciában a kormány egyik legfontosabb feladata:

**a költségvetés összeállítása,
elfogadtatása,
végrehajtás ellenőrzése.**

A tervezés, elszámolás kormányonként változik: a jogrend, a hagyomány szerint, de az összehasonlítás terén az IMF, illetve az Európai Unió igénye fogalmazódik meg.

Különösen fontos a **költségvetési hiány**. Minden tételnek felelőse van; költségvetés fejezetei, címei, alcímei szerint.

Az elemzés, mérlegelés követeli a bevételek, kiadások jellege szerinti csoportosítást.

Bevételek között:

- termékadók
- jövedelmeket terhelő adók
- állam tulajdonosi jövedelmei, nem rendszeres jövedelmei

Kiadások között – cél szerint

Kormányzati Funkciók Osztályozása (COFOG)

(nemzetközi összehasonlítás)

Főbb funkciók:

- általános közszolgáltatás
- honvédelem
- rend- és közbiztonság
- oktatás
- egészségügy
- szociális és jóléti szolgáltatások
- lakásügy
- mezőgazdaság
- bányászat, ipar
- közlekedés, távközlés
- környezetvédelem

nagy nemzetközi eltérések

– államadósság kezelése – adósságszolgálat

Magyar államháztartás kiadása:

1. legnagyobb: az állam jóléti feladatai (EU-ban nem az elsők között)
2. államadósság, gazdasági funkció, kulturális kiadás, lakás támogatás – átlagos (EU)
3. kevesebbet: egészségügy, honvédelem

6-1. táblázat
Állami kiadások a GDP százalékában

Megnevezés	Állami működési funkciók	Gazdasági funkciók	Egészségügy	Oktatás-ügy	Szociális ügyek	Adósságszolgálat	Összesen
Belgium	6,2	4,4	6,6	6,2	17,4	6,6	49,4
Dánia	3,3	3,6	5,4	8,3	24,2	3,9	55,3
Németország	5,8	4,3	6,3	4,2	21,9	3,3	48,3
Görögország	3,9	5,5	4,1	3,8	18,8	6,3	48,1
Spanyolország	5,8	5,2	5,4	4,3	13,5	3,1	39,3
Franciaország	6,9	5,2	7,9	6,0	20,4	3,1	52,5
Írország	4,2	5,0	6,3	4,3	17,7	6,4	48,5
Olaszország	5,1	4,0	6,3	5,1	9,7	1,5	48,5
Luxemburg	6,2	2,8	4,9	4,7	17,1	0,3	39,1
Hollandia	7,7	5,6	4,1	4,8	17,5	3,5	46,4
Ausztria	7,3	5,5	5,8	5,8	21,9	3,6	52,1
Portugália	7,1	6,1	6,8	6,9	13,4	3,1	46,4
Finnország	6,6	4,6	6,0	6,3	20,6	2,7	49,0
Svédország	8,8	4,4	6,6	7,7	23,9	3,3	57,2
Nagy-Britania	6,4	2,3	6,1	4,6	16,0	2,4	40,2
EU-15	6,4	4,2	6,3	5,1	18,8	3,6	48,1
Magyarország 2002	8,6	10,3	4,8	6,2	15,5	4,0	53,3

3. Nemzetközi Fizetési Mérleg

Forgalmi típusú (flow) kimutatás; amely a rezidensek és a külföld gazdasági szereplői között zajlik (reálgazdasági és pénzügyi műveleteket és azok egyenlegét foglalja magában) egy adott időszakra (évre, negyedévre).

A fizetési mérleg elemei:

1. Rögzített tranzakciók, reál és pénzügyi eszközök adásvétele
2. Transzferek, adósság-elengedés, követelés-leírás, segélynyújtás

A pénzmozgások közgazdasági tartalma alapján:

1. Folyó	}	ügyletek, transzferek
2. Tőkeműveletek		

Fizetési mérleg

1. Áruk egyenlege
 - 1.1. Export
 - 1.2. Import
2. Szolgáltatások egyenlege
 - 2.1. Szolgáltatások, bevétel (turizmus, biztosítás, pénzügyi ágazat, egyéb üzleti szolgáltatások, licencdíjak stb.)
 - 2.2. Szolgáltatások, kiadás
3. Jövedelmek egyenlege (tőkebefektetések kamatai, osztalékai, hitelkamat, munkából származó jövedelem)
4. Viszonzatlan átutalások (vendégmunkások átutalásai)
5. $= 1+2+3+4 =$ **Folyó fizetési mérleg egyenlege**
6. Tőkemérleg egyenlege (tőke- és pénzügyi mérleg)
7. Közvetlen tőkebefektetések egyenlege (működő tőke)
8. Portfólió befektetések egyenlege
9. Egyéb befektetések egyenlege (adósság-elengedés, jegybanki tartalékváltozás)
10. Tévedések, kihagyások
11. $= 7+8+9+10$ **Pénzügyi mérleg egyenleg**
12. $= 5+6+10+11$ **Teljes fizetési mérleg egyenleg** (nemzetközi devizatartalékok változása)

Monetáris statisztikák mutatják:

1. Pénzmennyiség alakulását
2. Pénzintézetek forrásait-eszközeit
3. Átlagos betéti- és hitelkamatok mértékét
4. Pénz- és devizapiac alakulása
5. Jegybanki kamatokat

Központi bank pénzmennyiségei (M_0, M_1, M_2, M_3, M_4)

M_0 = Monetáris bázis:

1. forgalomba lévő bankjegy + éremállomány

- azonos a készpénzzel

2. bankok egynapos jegybanki elhelyezése

M_1 = készpénz (M_0) + látra szóló és folyószámlabetét
(szűkebb értelemben vett pénz – nagy likviditású)

M_2 = M_1 + két évnél nem hosszabb betétek
(forintban, devizában denominált)

M_3 = M_2 + befektetett jegyek + maximum kétéves lejáratú értékpapírok + likviddé tehető aktívák

M_4 (legbővebb pénzmennyiség) = M_3 + további aktívák
(Konjunktúrában minden mutató változik és fontos)

Központi bank méri:

- jövedelem tulajdonosok nettó pénzügyi pozíciójának változását
- az állampapír állomány alakulását, megoszlását (rezidens, nem rezidens)
- hitelintézetek összevont mérlegét
- a kamatok alakulását
- devizapiaci forgalom alakulását

4. Konjunktúramutatók

Számos mutató hónapokat, éveket késik.

Rövid távú mutató: **konjunktúra-mutatók**

1. Reálgazdasági jelenségekre vonatkozik:

- ipari termelés
- energiafelhasználás
- készletek alakulása

2. Áradatak:

- ipari termelés árindexe
- fogyasztói árindex

3. Pénzügyi helyzetet leíró mutatók:

- háztartások pénzvagyona
- értéktőzsde adatai

Konjunktúrához való viszony alapján

1. megelőző mutatók - leading
2. együtt haladó mutatók - coincident
3. lemaradó mutatók - lagging

Megelőző mutatók különösen hasznosak

- készletváltozás
 - rendelésállomány változás
 - beruházások
- } kínálat változását lehet követni
- árindexek is ide sorolhatjuk
(az irányadó kamatláb változását vetítik előre)

Együtt haladó mutatók

- ipari termelés volumen indexe (kínálat indikátor)
- kis kereskedelem forgalmi indexe (háztartások)
- kivitel-behozatal alakulása

Lemaradó mutatók

- munkaügyi változók (bér, foglalkoztatás)

+ **Konjunktúra tesztek**

- vállalati vezetők véleménye
- gazdasági várakozások kérdőívei (javuló, változatlan, romló lehetőség arányok)

A „puha” mutatókat jelzi:

- kapacitás kihasználás
- rendelés állomány mértéke

Az árindexek mérése – gazdasági, politikai vonatkozása

Kulcskérdés az árak alakulása (piaci, költségvetési relációban is)

1. Infláció
2. Defláció

Pénzben mérjük: jövedelmet, vagyont, cserét

A mérce fontos:

1. Mekkora a pénz értékváltozásának hatása?
2. Mekkora a tényleges, reálváltozás?

A. A legátfogóbb teljesítménymutatóra érvényes árváltozás mutató: **Deflátor**

$$\frac{\text{Nominális (folyóáras)}}{\text{Összehasonlítoáras (reál)}} = \text{Deflátor}$$

(GDP-deflátor (árindex) – ez „leamaradó” mutató.)

B. Gyakorlatban: **fogyasztói árindexet** használják leggyakrabban (CPI). Háztartás saját felhasználásra, fogyasztásra termék, szolgáltatás átlagos árváltozását jelenti. Havonta reprezentatív termékekből álló fogyasztói kosár alapján számítják. (Tartalma: vásárolt – pénzhez köthető – fogyasztásból a KSH 1100 reprezentáns termékkel, szolgáltatással számol.)

$$\text{Egyedi árindex} = \frac{\text{Tárgyhavi ár}}{\text{Bázis havi ár}} \cdot 100$$

Országos árindex (nemzeti fogyasztói árindex): reprezentánsok egyéni árindexének súlyozott átlaga.

(Súly: az adott árucsoport bázisidőszaki részaránya. Az összetétel időnként változik.)

C. **Harmonizált fogyasztói árindex (HICP)** – EU-ban

- Eurostat fejlesztette ki.
- Fontos indikátor.
- Az euro-zónába belépő referenciaárindex-et (ez alatt léphet be) kell, hogy szem előtt tartson.

D. **Létfenntartási költségek indexe: a fogyasztói árindexen túl**

- a piaci lakbér
- az önfogyasztás
- és a közösségi fogyasztás is szerepel

A fogyasztói árindexet változtatja lökésszerű változás is (nem a pénz általános vásárlóerejének romlása):

- élelmiszerek szezonális árváltozása
- adótétel-változás
- nemzetközi olajár-változás

Ezek kiszűrésével készül el a **maginfláció**. Ez az infláció „kemény magja”.

Pl. forgalmi adótétel nő → ez nem infláció a maginfláció szerint, csak a jövedelem áramlott a háztartások és az állam között, továbbá idényjellegű élelmiszerárak változása.

E. **Vannak politikai, társadalmi szándékú árindex-mutatók**

Mivel a KSH ritkán változtat a módszeren, a nagyközönség bizalmatlan.

Ezért alakult ki pl. a nyugdíjas fogyasztói árindex, lehetne még: városi, falusi, felsőoktatásban tanulók stb. árindex

5. Társadalmi jelzőszámok

A makrogazdasági mutatók:

- szűk körben mérnek,
- túlságosan aggregálnak; nem mutatják:
 - a jövedelem, vagyon megoszlását
 - az életminőség rétegenkénti, területi korcsoportos leírását (utólagosak).

A gazdaságpolitika által előtérbe állított témák:

- lakáskörülmények
- jövedelmek szóródása
- várható élettartam
- csecsemőhalandóság
- területi aránytalanságok
- migráció iránya

A társadalmi indikátorok az EU-val teret nyertek - komparatív társadalmi statisztika. Monetarizmus előtérbe kerülésével, a „minimális állam” elképzeléssel teret veszített. Jóléti állam korszakában fontos volt.

Felhasználhatók:

1. elemzésre (jelenségek, tendenciák leírására)
2. tervezésre (alternatívákhoz)
3. ellenőrzésre – monitoring

Az életkörülmények, jóléti vonatkozású indikátorok a legkidolgozottabbak

A strukturális elemzések nélkülözhetetlenek.

6. A statisztikai adatok megbízhatatlansága is hitelessége

Tevékenység:

Gondolkodjon el a statisztikai adatok hitelességéről!

A gazdaságpolitikus statisztikai adatokkal szembeni elvárása: megbízható, pontos és gyors legyen.

Ellentmondások:

- Demokráciában a tényadatok a nagyközönség közjósága, ugyanekkor bizonyos adatok nyilvánossága magára a közösségre „veszélyes lehet”; pl. az inflációs várakozások kormány általi megerősítése – az önbeteljesítő jóslat alapján – a várt inflációs rátánál nagyobb is lehet.
- A statisztikai hivatalnak politikai befolyásoltsága tendenciózus torzuláshoz vezethet.
- A kormány, jegybank is gyűjt adatokat – valódiság elve; az adatszerzés technikai korlátai ezzel minimalizálhatók.
- A politikai síkon fellépő bizalmatlanság az adatok hitelességét is megkérdőjelezheti.
- Az adatok hasznosíthatósága az általános tájékozottság szintjétől és a közgazdasági műveltségtől is függ.
- Konjunktúrális, a pénzügyi és a társadalmi jelzőszámok különösen fontosak.
- Várható, előzetes adatokat közölnek: Központi Statisztikai Hivatal, jegybank, pénzügyi minisztérium stb. ... Majd többször módosítanak. (Ha a módszer, a mintavétel, a

gazdasági szerkezet stabil, akkor kicsi az eltérés az előzetes és a végleges adatok között.)

Az adatok felülvizsgálatát indokolja:

1. adathibák (elszámolási, kategorizálási eltérésekből),
 2. új adatok beérkezése,
 3. becslések korrekciója (szezonális kiszűrése).
- Az átmenetben (rendszerátvitel) lassú és pontatlanok voltak az adatok.
 - Konjunktúra mutatók esetén:
 - a várakozásokra, véleményekre vonatkozó adatok nem változnak
 - inflációs indexeket nem vizsgálják felül – mert beépültek a szerződésekbe, indexált juttatásokba (pl. nyugdíj), kötött pénzügyi ügyletekbe, a biztosításba! (Zavart okozta.)

A 6. lecke kérdései:

- **Jellemezze az állami/kormányzati adatgyűjtés sajátosságait!**
- **Milyen elemei vannak a nemzetgazdasági összefüggő adatok rendszerének?**
- **Mit vesznek számba a nemzeti számlák?**
- **Mutassa be a kormányzati pénzügyi statisztikát (GFS)!**
- **Mely szervezetek tartoznak az államháztartáshoz?**
- **Az SNA rendszer ágazati csoportjait sorolja fel!**
- **A Kormányzati Funkciók Osztályozása (COFOG) szerint mutassa be a főbb funkciókat!**
- **Jellemezze a magyar államháztartás kiadásait!**
- **Mutassa be a Nemzetközi Fizetési Mérleg elemeit!**
- **Milyen elemei vannak a monetáris statisztikának?**
- **Mely mutatókra figyel a jegybank, hogyan méri a pénzmennyiséget?**
- **Jellemezze a konjunktúra mutatókat!**
- **Milyen árindexeket ismer, mi a maginfláció?**
- **Mutassa be a társadalmi jelzőszámokat!**